

Pag 05	In 1875 woonde ik in Parijs aan de Rue du Pont de Lodi 1. In hetzelfde huis woonde een handelaar in oude kranten, Bénit, die bij iedereen bekend was. Zijn winkel, ruim en altijd vol, bevond zich achter op de binnenplaats. Daar haalden de boekhandelaren van de kades de overvloedige voorraad uit hun magazijnen, daar lieten ook ministeriële ambtenaren en particulieren, vanuit verschillende plaatsen in de hoofdstad, de kranten en boeken bezorgen waar ze vanaf wilden. Bénit kocht bijna zonder ze te zien, voor zoveel per honderd kilo en van de ene op de andere dag, zonder ook maar iets te sorteren, verzond hij alles in zakken naar de grote handelaren, die hij bevoorraadde. Er was een voortdurende stroom van goederen van de meest uiteenlopende oorsprong en aard. Van tijd tot tijd ging ik als geïnteresseerde bibliofiel bij hem op bezoek.
06	Soms kwam ik thuis met een boek, een perkament, een handtekening van iets interessants. Op een dag zag ik in een hoek van de winkel een stapel kleine boeken, die deel uitmaakten van Napoleons bibliotheek op Sint-Helena. Afgaande op de papieren, die ertussen lagen, kwamen deze boeken van generaal Bertrand. Ik maakte er haastig een bundel van, legde ze op de weegschaal, betaalde er een paar stuivers voor en ging meteen naar boven, naar mijn appartement. Daarna ging ik weer naar beneden om uit te zoeken van wie Bénit deze boeken had en of hij er nog meer had. Bénit was inderdaad de meest aangename buurman, die je je maar kon wensen, maar zodra de kwestie van handel ter sprake kwam, werd hij stom als een karper: hij wist het niet, hij kon het zich niets herinneren!! hij had het niet gemerkt!!!... In werkelijkheid wilde hij niet spreken, want hij had ongetwijfeld aan den lijve ondervonden dat als spreken zilver is, zwijgen goud is. De beste man had ongetwijfeld vaak papieren en boeken gekocht, die uit de Openbare Depots waren gestolen en zodra hij werd ondervraagd, als de voorzichtige koopman, die hij was geworden, glipte hij weg, wat nog beter was. Ik kon dus niets uit hem krijgen, maar ik vermoedde dat de zakken, onderin waarvan ik deze papieren had verzameld, vol zaten met boeken, brochures, misschien
7	papieren, ook afkomstig van Napoleon en generaal Bertrand. Ik ben er zelfs van overtuigd en herinner me nog steeds Bénits aarzeling toen ik hem vroeg wat erin zat. Helaas! Alles is verdwenen, nadat het door handen is gegaan, die niet in staat zijn het goede van het kwade te onderscheiden. Van alle boeken die in 1875 door de familie Bertrand aan de oudpapierhandelaar in de Rue du Pont de Lodi werden verkocht, zijn alleen die welke ik heb verzameld aan vernietiging ontsnapt. De titels van deze boeken zijn als volgt: <i>Reisroute van de Morea: een beschrijving van de routes van dat schiereiland. Door Sir W. Gell. Londen, Martin, 1817, in-8.</i>

	Op de halve titelbalk de woorden: Keizer Napoleon. Bovenaan de titelbalk, die compleet is, een zwarte stempel met het keizerlijke wapen, maar zonder handgeschreven vermelding. <i>De jonge blinde vrouw.</i> Vertaald uit het Engels, door barones Isabelle de Montolien. Parijs, Arthur Bertrand, 1819, in-12. De bovenkant van de titel is verwijderd. In de gele omslag van die tijd. <i>Ondine.</i> Verhaal. Vertaald uit het Duits van Baron de Lamotte-Fouqué, door Baroness de Montolieu. Parijs, Arthur Bertrand, 1819, in-12.
8	Of lees bovenaan de halve titelpagina, in de hand van Generaal Bertrand: Gegeven door Emp. Napolion aan CTM Bertrands. In de rode kافت van die tijd. <i>Meester Etienne.</i> Over de boeren en de kasteleins, door Baron de I.... Parijs, Hubert, 1819, 2 vol. in-12. De bovenkant van de titels verwijderd. Uit die tijd, in zijn groene omslag <i>De Zwarte Banier of het Beleg van Clagenfurth.</i> Parijs, Dentu, 1820, in-12 (deel 1). Hazelnootstempel, waarvan de bovenkant van de titel is verwijderd, we zien nog steeds enkele letters van het woord Napoleon. Keizerlijk wapen. Op de omslag, waarvan het bovenste deel ook is verwijderd, staan deze woorden met toestemming van Lord Bathurst. In de roze omslag uit die tijd, met de volgende gedrukte tekst: Uit de winkel van Pigoreau, boekverkoper voor romans. <i>Charles de Valence.</i> Historische roman. Door Madame Louise Dauriat. Parijs, Lerouge, 1820, 2 delen in -12. Bovenaan de titel van elk deel de woorden: Napoleon van T. V. Holland en daaronder een zwart zegel met het keizerlijke wapen. <i>De Jenne Ursule.</i> Moreel verhaal. Par II. Lemaire. Parijs, Eymery, 1820, in-18. De bovenkant van de titel verwijderd. Keizerlijke adelaar. Resten van zwarte stempel met toestemming van Lord Hathurts. <i>Napoleon.</i> van T. V. Holland.
9	Opvallend is dat de bovenkant van de titelpagina van verschillende delen is verwijderd. Deze verminking is toe te schrijven aan een van de afstammelingen van generaal Bertrand, die deze boeken in 1875 als waardeloze kranten verkocht. Voor keizer Napoleon vormden deze boeken, dat moet gezegd worden, armzalige literatuur, daarom sloeg hij de pagina's van de eerste niet open en beperkte hij zich, voor de andere, tot het openen met zijn vinger. Hoe dan ook, voor hem waren het souvenirs van Frankrijk! In de catalogus van de boekwinkel Joly (februari 1887) lees ik het volgende:

	<i>Complete werken van Sainte-Foix.</i> Parijs, Duchesne, 1778, 6 delen in-8, v., port. en fig. door Marillier, middelmatige band. 15 fr. Uit de bibliotheek van Napoleon op Sint-Helena, met de stempel op de titel van elk deel. Dit is weer een puinhoop van deze bibliotheek. Tot slot heeft een andere boekhandelaar dit niet minder merkwaardige artikel in zijn catalogi opgenomen: <i>Mededelingen over aan Napoleon I en keizerin Joséphine aangeboden boeken, waarvan de openbare verkoop in 1830 werd aangekondigd</i> in 3 gedrukte mededelingen van 4, 8 en 12 pagina's. 5 fr. Deze kostbare exemplaren werden, naar hun oorsprong, aangeboden aan generaal Bonaparte, vervolgens aan Napoleon I en aan de keizerin Joséphine.
10	Ze worden zorgvuldig gedetailleerd beschreven in een van deze drie catalogi, getiteld: <i>Bibliografische en gedetailleerde kennisgeving van enkele kostbare, unieke of zeldzame werken, manuscripten, tekeningen, prenten, plattegronden, enz., afkomstig uit de rijkste bibliotheken van Frankrijk, aangekocht sinds 1814 en die privé te koop zijn bij de Librairie Encyclopédique, rue d'Argenteuil 18.</i> Deze kennisgeving bevat de nauwgezette beschrijving van 34 werken in uitzonderlijke staat, waarvan de meeste aan de keizer en de keizerin zijn aangeboden. Er is weinig bekend over de bibliotheek, die Napoleon tijdens zijn gevangenschap liet aanleggen. Het Mémorial de Sainte Hélène wordt slechts in twee gevallen genoemd, waarvan de eerste hier staat (20 december 1815): <i>Men betreedt Longwood via een kamer die net was gebouwd en die zowel als voorkamer als eetkamer zou dienen. Van daaruit komt men in een aangrenzende kamer, die als salon was ingericht. Vervolgens komt men in een derde, zeer donkere kamer, aan de overkant. Deze was bestemd om de kaarten en boeken van de keizer op te bergen, later werd het de eetkamer. Als men in deze kamer rechtsaf slaat, vindt men de deur naar het appartement van de keizer... Tegenover dit appartement, aan de andere kant van het gebouw, bevond zich het verblijf van</i>
11	<i>Madame de Montholon, haar man en zoon, een plek die sindsdien dienstdoet als bibliotheek van de keizer.</i> Hier is de tweede (20 oktober 1816): <i>Ik heb de dag besteed aan het schatten van de boeken, die uit Londen waren gestuurd, waarvoor een enorm bedrag van de keizer werd geëist. Wij schatten dat we niet de helft daarvan kunnen halen. Ik heb er zeker geen twijfel over dat de regering het bedrag, dat zij van de keizer eist, heeft uitbetaald. Maar omdat ik over gegevens over dit soort markten beschik, aarzel ik niet om te stellen dat de boekhandelaar hooguit een derde heeft ontvangen, misschien zelfs minder. Bovendien zijn onnauwkeurigheden, nalatigheid en kennelijke onregelmatigheden de oorzaak van deze verzending en kenmerken deze in het bijzonder.</i>

	<i>1. Wij hebben de aangevraagde boeken niet verzonden en we hebben een groot aantal boeken ontvangen, die niet op onze aanvraaglijst stonden.</i> <i>2. De uitgaven zijn slecht en de meeste werken zijn duidelijk rommel. Veel zijn onvolledig en gebrekkig, het is een boekhandelaar wiens belangen behartigd zijn en helemaal niet iemand, die tevreden gesteld moet worden. Naast deze rommelwerken vindt men ook enkele zeer gewilde en zeer nutteloze luxewerken, zoals Gentil Bernard, enz., enz. Dat komt doordat de bevoorrechte boekhandelaar</i>
12	<i>ze in de winkel had liggen, dat hij ze wilde doorgeven en zo verkocht hij wat hij leuk vond.</i> <i>3. Men kan de prijs en de oplage niet goedpraten door te beweren, dat dit alles is wat in Londen te verkrijgen was en toch is dit wat men durfde te doen. De traagheid bij de uitvoering van deze opdracht liet honderd keer zoveel tijd over om in Parijs te bemachtigen, waar alles wat gevraagd was te vinden was, vanwaar alleen het gevraagde zou zijn gehaald en waar het in goede staat en tegen de juiste prijs zou zijn verkregen.</i> <i>4. De enorme invoerrechten in Engeland kunnen ons redelijkerwijs niet in rekening worden gebracht, aangezien deze boeken, gekocht voor Sint-Helena, onderworpen moeten zijn geweest aan een teruggave of zelfs helemaal niet in Engeland hadden mogen worden ingevoerd. Welke particulier zou dan, op al deze gronden, geen zeer terechte klachten moeten indienen, waarover de rechtbanken niet nalaten gunstig te oordelen? Maar dit alles is nog te mooi voor Sint-Helena en de illustere gevangene op zijn grondgebied, hij en zijn volk blijven buiten alle wetten!</i> <i>Wat zal er later gebeuren met deze bibliotheek, die in ballingschap is ontstaan?</i>
13	Uit het bovenstaande hebben we gezien dat tijdens zijn verblijf op het eiland Sint-Helena Napoleon aan generaal Bertrand een aantal boekdelen gaf. Hij moest noodgedwongen aan anderen en met name aan Las Cases, een aantal Parijse nieuwigheden schenken, waar hij zelf slechts een vluchtige blik op wierp. De overige delen bleven tot aan zijn dood in Longwood, waar ze voor iedereen toegankelijk waren. Op dat moment werd het testament van de keizer geopend en werd vernomen dat hij (codicil van 24 april 1821, 12°) 25.000 frank naliet aan Saint-Denis, een van zijn dienaren en beheerder van zijn boeken. In hetzelfde testament staat: <i>"Ik legateer aan mijn zoon de kisten, orden en andere voorwerpen, zoals zilverwerk, veldbed, wapens, zadels, sporen, vazen uit mijn kapel, boeken en linnengoed, die mij lichamelijk en geestelijk gediend hebben, overeenkomstig de bijgevoegde verklaring, zijde A."</i> Deze verklaring A begint als volgt: 1. Vierhonderd boeken, gekozen uit mijn bibliotheek, uit die welke mij het meest gediend hebben; 2. Ik draagt Saint-Denis op deze te bewaren en aan mijn zoon te geven wanneer hij zestien jaar oud is.

	Dit is alles wat de documenten ons vertellen over Napoleons bibliotheek op Sint-Helena.
14	Om te onderzoeken... Het is waarschijnlijk dat het overschot van de vierhonderd-en-een delen werd verdeeld onder de officieren en bedienden van de mensen van Longwood en dat op die manier de delen, die alleen waardevol waren vanwege de herinneringen, die ze opriepen, werden teruggevonden in de nalatenschap van generaal Bertrand. We weten ook dat generaal graaf Bertrand, naast een legaat van 500.000 frank, dat de keizer hem naliet, samen met Montholon, Marchand en Las Cases een van zijn executeurs-testamentair was en dat hij in deze hoedanigheid verantwoordelijk was voor de afwikkeling van bepaalde delen van de nalatenschap. Generaal Bertrand was ook de bewaarder van diverse waardevolle voorwerpen, met name de gouden set, die door de keizer was gebruikt op de ochtend van Ulm, Jena, Eylau, enz. In <i>Napoleon in Exil</i>, geschreven door dokter O'Meara, vinden we op 25 juni 1818 de volgende pijnlijke vermelding: <i>Ik ging naar de stad en probeerde een kopie te bemachtigen van de opmerkingen over de toespraak van Lord Bathurst. Ik kreeg te horen dat er al enkele kopieën op het eiland waren aangekomen. Kapitein Bunn van het schip Mangle, die ik om hulp had gevraagd, uitte zijn verbazing over mijn verzoek en voegde eraan toe dat Sir</i>
15	<i>Hudson Lowe en Sir Thomas onmiddellijk na zijn aankomst Reade vijf exemplaren van dit pamflet had meegenomen om, naar verluidt, twee of drie naar Longwood te sturen en dat hij ze zelf had afgeleverd. Hij zei dat deze heren met grote belangstelling om een nauwkeurige specificatie van de boeken, die hij had meegebracht hadden gevraagd en alle moderne werken over politiek en alle exemplaren van de Edinburgh Review in beslag hadden genomen.</i> Zoals we kunnen zien, werd er zeer streng toezicht gehouden op de boeken die Napoleon ontving. Ik dacht dat een deel van Napoleons bibliotheek in Longwood bewaard zou zijn gebleven, maar de gouverneur-generaal van het eiland, aan wie ik navraag deed, verwaardigde zich om mij het volgende antwoord te sturen: <i>"Ik heb mijn uiterste best gedaan om u in dit opzicht van dienst te zijn, maar ik heb geen spoor kunnen vinden van de boeken, waaruit de bibliotheek bestaat... Het lijkt erop dat deze bibliotheek na Napoleons dood naar de familie Bonaparte op het eiland Corsica is gestuurd. In de archieven van het regeringskantoor vond ik lijsten van de voorwerpen, die zich ten tijde van Napoleon I's dood in de twee huizen in Longwood bevonden. Deze lijsten vermelden geen boeken of andere voorwerpen, die aan de keizer toebehoorden en dit is vrijwel zeker dat al zijn persoonlijke bezittingen door de officieren van zijn huishouding naar Europa werden teruggebracht."</i>

16	De heer Vignaly, advocaat en bibliothecaris van de stad Ajaccio, deed mij ook de eer aan mij te schrijven: <i>"Het spijt mij u te moeten meedelen dat de Bibliotheek van Ajaccio geen documenten bevat over de samenstelling en het belang van de Bibliotheek van Napoleon I op Sint-Helena. Ik heb contact opgenomen met mensen, die specifieke documenten over Napoleon I hebben: hun onderzoek, evenals dat van de gemeentelijke en departementale archivariissen, heeft geen resultaat opgeleverd.</i> Na de dood van Napoleon werden er inventarissen opgemaakt en werden zijn plannen zo goed mogelijk uitgevoerd. Wat de bibliotheek betreft, die werd, zegt Quérard, eerst in grote hoeveelheden verkocht aan een Londense boekhandelaar, Bossange, die de rest, na het vluchtig te hebben doorgenomen, op een openbare veiling in dezelfde stad liet verkopen door een expert, die er zorg voor droeg een catalogus te publiceren, die uiterst zeldzaam is geworden, maar gelukkig heeft de Nationale Bibliotheek een exemplaar, nummer 4 14229 (1), dat afkomstig is uit de Jullien-collectie. (1) Acht octaafpagina's, waarvan de tweede (die ik niet reproduceer) gereserveerd is voor de verkoopvoorwaarden. Ik dacht dat ik de tekst op verschillende plaatsen kon verbeteren en overal het hograph-bot kon plaatsen, dat soms verwaarloosd was.
----	--